

Korte biografische schets

Jan Peter van Bourscheit de Jonge (1699 - 1768) werd in 1699 te Antwerpen geboren. Op 27 april werd hij gedoopt in de ouderlijke woning, het Reuzenhuis of Ruijssenhuis in de Mattenstraat. Het was een nooddooptel, de officiële plechtigheid vond plaats op 10 mei in de parochiekerk.¹¹ Zijn ouders waren Jan Peter van Bourscheit sr. en Maria Catharina Baets. Jan Peter van Bourscheit de Oude (1669 – 1728) kwam in 1691 naar Antwerpen. Zoals de naam van Bourscheit doet vermoeden had de vader een Duitstalige achtergrond. Hij kwam uit Würmersdorf, een agrarisch dorp nabij Bonn en had al een opleiding als schrijnwerker achter de rug toen hij in 1691 in Antwerpen arriveerde in het gevolg van Maximiliaan Emanuel van Beieren. Door toedoen van deze Gouverneur der Nederlanden die tevens beschermheer was van de Koninklijke Academie van Antwerpen, mocht hij in de leer komen bij de beeldhouwer Peter Scheemaekers.¹² In 1695 werd hij meester. Op 5 april in dat jaar trad hij in

het huwelijk met Maria Catharina Baets.¹³ Zij was een dochter van Kunsthandelaar Pieter Baets en de zuster van landschapsschilder Petrus Baets en figuurschilder Marcus Baets. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren. Eerst twee dochters, Dymphna Catharina op 12 februari 1696 (Jacobus van der Sanden vermeldt dat zij op jeugdige leeftijd overleed) en Maria Catharina op 4 augustus 1697 en als laatste een zoon, Jan Peter.¹⁴ De moeder overleed reeds een of twee jaar na diens geboorte.

Op 20 december 1704 hertrouwde vader Van Bourscheit met Isabella de Coninck met wie hij nog drie kinderen kreeg. Isabella Clara in oktober 1705, Frans Jozef op 19 januari 1707 en Peter Karel op 16 december 1710.

Van de zes kinderen maakte alleen J.P. van Bourscheit de Jonge naam als kunstenaar. Zijn oudere zuster Maria zou hem later helpen met de administratie en de boekhouding.¹⁵ De jongste zuster Isabella Clara trouwde in 1751 met Carel van Zienne, een goede vriend van de architect. In hun woonplaats in Brussel

traden zij als zaakgelastigde op voor Van Bourscheit.¹⁶ Jan Peter van Bourscheit II werd in het atelier van zijn vader aan de Mattenstraat opgeleid tot beeldhouwer -architect. De familie huurde ook een pakhuis aan de Zakstraat nabij de Schelde. Dit was een aantrekkelijke plek met oog op de professe van de vader die aan het hoofd stond van een groot beeldhouwers en -steenhouwersatelier. Alles wat Van Bourscheit de Jonge leerde moet hij in de omgeving van het atelier van zijn vader hebben opgestoken die volgens biograaf Jacobus van der Sanden zijn enige leermeester was. Hij boetseerde veel, een kunst die hij goed beheerste.¹⁷ Hij kwam in contact met de belangrijke opdrachtgevers van de vader te Brussel, Den Haag en Zeeland. Deze contacten bleken later nuttig te zijn voor zijn loopbaan als architect. Reeds in 1713 was hij ingeschreven in de Antwerpse Liggeren als beeldsnijder in de hoedanigheid van wijnmeester.¹⁸ Hij stond niet geregistreerd als architect omdat uitoefening van dit beroep

11 S.A.A., parochieregisters, nr. 19, O.L. Vrouw-Zuid, Dopen, zie voor dit hoofdstuk ook Baudouin 1995, op.cit. 19 ff

12 Ph. Rombouts, Th. Van Lerijs, *De Liggeren en andere historische Archieven van de Antwerpsche Sint-Lucasgilde*, II, Antwerpen, 1876, 576, J. van der Sanden, *Oud Konst-Toneel van Antwerpen of historische denkschriften op academische instellingen, de voornaemste Konstenaeren en oefeningen der nederduytsche Rhetorijke in de Belgische Provinciën*, deel III, 280, handschrift in S.A.A. Privilegiekamer. Zie ook Heinrich Appel, 'Eine Büste Rudolf

Adolfs von Geyr von J.P. Van Bourscheit de ä. Aus dem Jahre 1711', *Dürener Geschichtsblätter*, nr 22

13 Rombouts en Van Lerijs, op.cit. 625. S.A.A. parochieregisters 207, O.L. Vrouw-Noord

14 S.A.A., Parochieregisters nrs 207, 19 (tot 1701), 20 (vanaf 1701) hier geciteerd uit, Baudouin 1995, 351-52

15 J. van der Sanden, op.cit. deel III, 289

16 Copyboek van Brieven, brieven gedateerd 20-4 1757 en 3-9 1765

17 Van der Sanden, op.cit. deel III, 418

18 Rombouts en van Lerijs, op.cit. deel II, 680, hij werd ingeschreven als *beltsnydre-wijnmeester*, een titel die was voorbehouden aan zonen van meesters, zonder aan andere verplichtingen te worden onderworpen konden kinderen van meesters mits twee gelte rijns wijn als meester worden geregistreerd zie ook Baudouin 1995 op.cit. 20

niet gebonden was aan de bepalingen van het gilde van St. Lucas.

Om zijn zoon van een goede toekomst te verzekeren deed de vader in datzelfde jaar afstand van het ambt onder wardijn of -directeur van de Munt te Antwerpen, ten gunste van zijn zoon. Het was een gesalarieerd ambt waaraan vele voordelen waren verbonden. Bekleden van de positie hield voor de zoon in dat hij vrijstelling kreeg van militaire dienst, van het vervullen van een schepen ambt en andere burger diensten en van het betalen van bepaalde belastingen. De post leverde ook maatschappelijk aanzien en contacten op. Omdat de zoon minderjarig was werd hij voor dit ambt tijdelijk vervangen door ene Craveau, die van beroep negotiant was.¹⁹

Als plaatsvervanger van de jonge Van Bourscheit genoot hij eveneens van de voordelen die dit het ambt opleverde. Negotianten waren rijke ondernemers die hun geld belegden in risicodragende projecten. De constructie die vader Van Bourscheit bedacht doet vreemd aan. Hij had de functie zelf nog maar sinds 1709. Maar hij ving waarschijnlijk twee vliegen in een klap. Hij stelde het ambt veilig voor zijn zoon en kon rekenen op de goodwill van een bevriend zakenman. Uit brieven uit de jaren zestig zou blijken dat er

erg veel gegadigden waren die het ambt ambiëerden toen Van Bourscheit II er zelf aan toe was om het ambt aan iemand anders over te doen. De zoon bleef tot de dood van zijn vader diens naaste medewerker. Vader en zoon waren samen verantwoordelijk voor de projecten waar Van Bourscheit senior als hoofd van het atelier opdracht voor kreeg. Het is moeilijk om van de projecten uit deze tijd (1713 – 1728) de afzonderlijke bijdragen van vader en zoon te onderscheiden. Van Bourscheit jr. schreef brieven die door de vader werden ondertekend. Hij voorzag ook tekeningen die door hemzelf maar soms ook door zijn vader waren gemaakt van zijn eigen handtekening. Vast staat dat Van Bourscheit senior vooral een getalenteerd beeldhouwer was van heiligenbeelden, putti en borstbeelden.²⁰

Jan Peter van Bourscheit de Jonge legde tijdens het leven van zijn vader al een bijzondere interesse voor de organisatorische kant van het vak aan de dag. De ervaring die hij hierbij opdeed kwam goed van pas in zijn latere praktijk van architect - ingenieur. Hij zorgde er samen met de vader voor dat de ontwerpen door anderen in de steengroeven, het eigen atelier of ter plekke uitgevoerd werden. De vader nam ook een deel van het

eigenlijke beeldhouwwerk op zich. De zoon zou dit werk later bij voorkeur overlaten aan andere meester - beeldhouwers waarmee hij op contract basis samenwerkte. De interesse en de aanleg die Van Bourscheit jr. aan de dag legde voor de architectuur werd extra gestimuleerd door de grote vraag naar representatieve landhuizen en stadswoningen. De opdrachten voor monumentaal kerkmeubilair zoals altaren, biechtstoelen en preekstoelen, namen in de achttiende eeuw af. In de Zuidelijke Nederlanden waren het meestal rijke aandeelhouders van de Oostendse Compagnie die het geld en de behoefte hadden om hun buitenplaatsen en stadshuizen te verfraaien in overeenstemming met hun maatschappelijke positie. In de Noordelijke Nederlanden hadden de grote opdrachtgevers belangen in de Oost Indische Compagnie. Ook zij demonstreerden hun rijkdom in stadspaleizen en buitenplaatsen met tuinen. Vader van Bourscheit trad zelf op als architect en leidde leerlingen op in de beginselen van de architectuur. Hier zal in een volgend hoofdstuk meer over worden gezegd.

Na de dood van zijn vader in 1728 zette Van Bourscheit jr. het atelier voort. In de jaren dertig was Van Bourscheit een veelgevraagd architect -decorateur voor opdrachtgevers in Antwerpen en omgeving. Uit het rekeningenboek van die jaren is

19 P.Genard, 'La monnaie à Anvers', *Annales Academie d'Archéologie de Belgique*, xxx 1874, 5. De toestemming voor deze constructie werd verleend door de adviseur van de

domeinen en financiën van Keizer Karel VI. De aanstelling van 'fluweele munters' die het werk overlieten aan plaatsvervangers

was een omstreden zaak. Ook de aanstelling van Van Bourscheit jr. gaf aanleiding tot discussie.

²⁰ Jansen en Van Herck, 1942 op.cit. 83 ff

op te maken dat deze periode een overgangstijd was. Van beeldhouwer-decorateur die ook architectuur ontwierp werd hij full-time architect en soms tevens de algemene aannemer die van het begin tot het eind verantwoordelijk was voor de uitvoering van zijn ontwerp. Naast de vele vermeldingen van herstelwerkzaamheden, verbouwingen en verfraaiingen aan huis, tuin en interieur kreeg hij ook grote architectuur opdrachten. Zijn eerste grote werken kwamen in de Noordelijke Nederlanden en vooral in Zeeland in de jaren dertig tot stand. In Middelburg en Vlissingen. Ze werden onder zijn directie ten uitvoer gebracht door baes metselaer Spruijt uit Vlissingen. In Middelburg werkte Van Bourscheit samen met de stadsarchitect Jan de Munck. De Munck was opgeleid als landmeter en ingenieur. Van Bourscheit was in artistiek opzicht zijn meerdere. In technisch opzicht zal Van Bourscheit veel van De Munck hebben geleerd. Hij kwam nu ook in contact met de in Holland werkzame Fransman Daniël Marot en diens werkwijze. Marot ontwierp gevels, interieurs, tuinen van representatieve stadshuizen o.a. voor regenten en edelen in de Hofstad Den Haag. Het is van bijzondere betekenis dat Van Bourscheit vanaf circa 1734 als tweede architect naast Daniel Marot werkte aan de voorgevel van het stadspaleis van Marguerite Huguetan te Den Haag. Een belangrijke ontmoeting die van invloed was op zijn

eigen werkzaamheden. Van Bourscheit werd door zijn opdrachtgeefster gezien als een modernere vormgever. Dan Marot Als interieurarchitect moet Van Bourscheit echter veel van Marot en diens eerder gepubliceerde prentenseries (vanaf 1703) hebben geleerd.²¹ Het ging Van Bourscheit voor de wind. In 1734 werd hij eigenaar van de aanzienlijke buitenplaats Emmaus te Hoboken, gelegen aan de Schelde. Deze werd in 1735 en 1737 nog uitgebreid met onder andere de ernaast gelegen steenbakkerij. De buitenplaats diende als buitenverblijf maar ook als werkplaats en stapelplaats en werd gedeeltelijk verhuurd. In de tweede helft van de jaren veertig werd ook het Reuzenhuis in Antwerpen, dat Van Bourscheit huurde van de Ridders van de Duitse Orde, de Commanderie van Pitseborg, ingrijpend verfraaid.²² In dit Reuzenhuis bevond zich ook nog steeds het atelier, of winkel zoals het in de rekeningen wordt genoemd. In de jaren veertig kreeg hij belangrijke opdrachten van rijke Antwerpse families om stadspaleizen en buitenplaatsen te (ver)bouwen. Dat hij als belangrijk architect werd gezien hing samen met een andere gebeurtenis. Bij de dekens van het St. Lucasgilde die met het onderwijs aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten waren belast, bestonden plannen om de

Academie te sluiten. Van Bourscheit verzette zich samen met enkele collega's tegen deze plannen. Samen met deze collega's zette hij het bestuur en het onderwijs aan de Academie kosteloos voort. Zij waren alle voorstanders van onafhankelijk onderwijs, los van het toezicht van het gilde. Zij hoopten hiermee het artistieke klimaat in Antwerpen te verbeteren. Zelf verzorgde Van Bourscheit het architectuuronderwijs en de lessen perspectief tekenen. Hij wist tevens rijke Antwerpenaren te bewegen om de actie financieel te steunen. Dezelfde personen die jaarlijks geld in de kas van de Academie stortten om de lessen voort te kunnen zetten waren of werden zijn belangrijkste opdrachtgevers! Van Bourscheit werd in de jaren veertig ook veel gevraagd als ingenieur -architect om gebouwen te inspecteren en te adviseren bij herstelwerkzaamheden.

Helaas was Van Bourscheit vanaf 1746 regelmatig langere perioden ziek. Een enkele maal leidde dit tot strubbelingen met opdrachtgevers die te lang op toegezegd werk moesten wachten. Er vond ook een reorganisatie plaats in zijn bedrijf. Hierover zal in het hoofdstuk over de organisatie van het bureau meer worden gezegd. Hij maakte zelf in 1745 een einde aan de samenwerking met

21 K.A. Ottenheim e.a., *Daniel Marot, vormgever van een deftig bestaan*, Amsterdam 1988

22 Rekeningen, fol 135, 143

de beeldhouwer Waumans. Deze werkte al minstens tien jaar in zijn atelier als gastbeeldhouwer. Ook twee leerlingen en neven verlieten omstreeks die tijd het atelier voortijdig. Dit waren Engelbert Baets die door hem was opgeleid als architect - ingenieur en Francis Baets die door hem was opgeleid tot beeldhouwer en die hij ook de beginselen van de architectuur leerde. Van Bourscheit ondervond concurrentie van deze voormalige medewerkers. Dit blijkt ook uit opmerkingen in brieven aan zijn steenhandelaar te Fély en ook uit brieven die hij veel later schreef aan een zekere Remoût, meester timmerman te Middelburg. Het is niet helemaal duidelijk waarom deze medewerkers vertrokken. Zij droegen, doordat Van Bourscheit veel afwezig was door ziekte en werkzaamheden elders, veel verantwoordelijkheden. Het is voorstelbaar dat er dan een moment moet zijn geweest dat zij liever voor zichzelf gingen werken.

In Antwerpen werden zijn meesterwerken juist in die jaren voltooid. Het waren grote projecten waaraan hij ook in de jaren vijftig en zelfs begin jaren zestig nog werkte. De betrekkingen met Holland en Zeeland hadden extra te lijden onder de oorlogsomstandigheden, nadat Antwerpen tussen 20 mei 1746 en 11 december 1748 door Franse troepen

was bezet. Van Bourscheit klaagde in enkele brieven over de moeite en inspanningen die het kostte om zijn projecten uit te voeren o.a. doordat materialen moeilijk verkrijgbaar waren.²³

Van Bourscheit was de ontwerper; de uitvoering geschiedde voornamelijk door anderen. Vaak nam hij een deel van een werk aan, vooral beeldhouwwerk en steenhouderswerk. Soms was hij algemeen aannemer. Hij had vrijwel altijd de directie over het werk. Het beeldhouwwerk, ornamenten en dergelijke, werd uitgevoerd door medewerkers van het atelier. Daarnaast werkte hij met meester beeldhouwers en steenhouders en hun knechten die hij per klus contracteerde. Voor de afwerking werkte hij ook met andere ambachtslieden zoals met schrijnwerkers, smeden, blikslagers of vergulders die hij engageerde voor houtsnijwerk, siersmeedwerk, voorwerpen van blik, het vergulden van houten lijsten e.d. De vaste leveranciers van natuursteen en marmer werkten naar zijn ontwerp in hun eigen ateliers bij de steengroeve. Het materiaal werd kant en klaar aangeleverd. Soms stuurden zij knechten mee om het werk ter plaatse af te werken.

Vanaf het eind van de jaren veertig zocht Van Bourscheit gericht naar beeldhouwers met de

specifieke kwaliteiten om de ornamenten voor zijn ontwerpen uit te kunnen voeren zoals het werken in rocailles, en feuillages. Zijn voorkeur ging uit naar degenen die zelf ook het ornament konden tekenen en boetsen. Tevens zocht hij naar beeldhouwersgasten die perfect marmeren figuren konden beeldhouwen voor het werk aan belangrijke grafmonumenten. Metselwerk, ijzerwerk en timmerwerk werd aangenomen door anderen. Deze ambachtslieden werkten wel naar ontwerp en aanwijzingen van Van Bourscheit. Dit weten we bijvoorbeeld uit de bewaard gebleven conditiën die Van Bourscheit opstelde voor het door hem uit te voeren oksaal en orgel in de St. Joris kerk te Antwerpen. Hierin werd nadrukkelijk vermeld dat de timmerman en schrijnwerker naar tekeningen van de ingenieur -architect Van Bourscheit werkten. Uit de vermeldingen in het rekeningenboek en het Boek van *Incoop* kunnen we concluderen dat Van Bourscheit over langere perioden steeds samenwerkte met dezelfde ambachtslieden.²⁴ De werkzaamheden van Van Bourscheit worden in de rekeningen omschreven met *tekenen en vasseren*. Deze begrippen omvatten alle werkzaamheden van de architect van de vorming van het concept, het maken van tekeningen, bestek, voorwaarden, tot en met het dirigeren van het uit te voeren werk. Van Bourscheit werkte als dat nodig was ook nog zelf als beeldhouwer. Een enkele keer boetseerde hij

23 Copyboek van Brieve, brief aan Jan de Munck d.d. 27 april 1748 en François Absil

24 Idem, fol 5, zie Deel I *Het bedrijf van Van Bourscheit de Jonge*

nog. Hij retoucheerde ook wel werk dat door zijn beeldhouwers was gemaakt. Maar dit zijn eerder uitzonderingen dan regel. In 1749 werd hij voor de architectuurlessen aan de Academie vervangen door Cornelis Jozef d'Heur wegens ziekte. In 1755 werd Van Burscheit als bestuurslid van de Academie vervangen door Jasper Moons, de beeldhouwer waarmee hij lange tijd samenwerkte. Als reden noemde men dat hij voor zijn talrijke opdrachten vaak buiten de stad was.²⁵

Er werden in de jaren veertig en vijftig op bestelling nog wel prachtige grafmonumenten, kerkinterieurs en een groot altaar voor de Venerabelkapel in de O.L. Vrouwekerk te Antwerpen vervaardigd. Van Burscheit was ook voor deze projecten de ontwerper en algemeen aannemer. De levering verliep echter traag. De architectuurprojecten hadden voorrang. Van Burscheit schreef dit trouwens ook aan een van zijn Rotterdamse klanten in 1748. Hij schreef dat hij geen beelden meer in voorraad had omdat zijn atelier vooral werkte voor enkele grote projecten die hij toen onder handen had.²⁶ Door de vertragingen trokken enkele opdrachtgevers in Zeeland hun opdracht in. Het is zelfs zo dat Van Burscheit niet werd betaald voor adviezen die hij al had uitgebracht. Dat het epitaaf voor Susanne

Cau-Longue in de kerk te Oosterland, waarover al vanaf 1743 met Van Burscheit was gecorrespondeerd, pas enkele jaren na haar dood in 1757 werd geplaatst, zal Van Burscheit's reputatie geen goed hebben gedaan. De bijzondere eervolle opdracht die hij in datzelfde jaar keeg om een grafmonument voor Pieter Mogge te ontwerpen dat moest worden geplaatst in de kerk te Dreischor in Zeeland, bleef bij het maken van een ontwerp en het uitbrengen van enkele adviezen. In 1758 werd door de Haagse beeldhouwer A.Wapperom aan dit monument gewerkt. Van Burscheit vernam dit pas in 1762 uit de tweede hand.²⁷ Hij was diep teleurgesteld. Hij werkte toen vooral nog aan de architectuurprojecten die hij al onder handen had. Toen zijn vriend, Mijnheer van Dishoeck die dan burgemeester is te Vlissingen hem in 1765 vroeg om te adviseren voor een nieuw te ontwerpen orgel voor de kerk te Vlissingen moest hij deze uitnodiging afslaan omdat hij ziek was. Voor Johan van der Perre maakte hij in de jaren zestig nog ontwerpen voor het verbouwen van diens stadspaleis aan het Hofplein te Middelburg. Maar ook deze opdrachtgever werd

ongeduldig doordat Van Burscheit tijdens een periode van ziekte te lang niets van zich liet horen. Hij raadpleegde Engelbert Baets, neef en leerling van Van Burscheit, die vanaf het begin van de jaren vijftig al voor zichzelf ging werken. Hierdoor kwam Van de Perre tot een ander concept. De plannen van Van Burscheit werden ten dele wel uitgevoerd maar zeker niet naar tevredenheid van de architect zelf.

De indruk bestaat dat behalve de irritatie aan de zijde van opdrachtgevers over het vertraagde nakomen van afspraken het vooral de hoge eisen waren die Van Burscheit zelf stelde aan zijn ontwerpen, waardoor opdrachtgevers afhaakten. Voor het Van de Perrehuis zou Van Burscheit liever hebben gezien dat de bestaande bebouwing werd afgebroken zodat een geheel nieuw bouwwerk zonder fouten kon ontstaan. Voor de tombe van Mogge adviseerde hij de verplaatsing van enkele graven om meer ruimte te creëren voor het praalgraf dat hij in gedachten had. Dit waren ingrijpende wijzigingen waar de opdrachtgevers niets voor voelden.²⁸ Van Burscheit hechtte veel waarde aan het toepassen van juiste verhoudingen, dat juist

²⁵ J. van der Sanden, op.cit. deel III, 395

²⁶ Copyboek van Brieve fol 21, brief aan Mijnheer Molewater, 1 augustus 1748

²⁷ B.A.Heezen-Stoll, 'Nieuwe gegevens over het grafmonument van Pieter Mogge te Dreischor', *Stichting Oude Zeeuwse kerken*, nr. 38 april 1997, 3, in een brief d.d. 30 juni 1762 meldt hij dat *seker*

voornaem heer uijt den Haege... heeft geseyt de voornoemde tombe van overlant in den Haege onder hant is. Voor het reeds gedane werk rekent hij f 110, -

²⁸ idem, 4

kenmerkend is voor al zijn ontwerpen. Hij noemde dit zelf *semetrie*. Behalve symmetrie betekende dit voor Van Bourscheit dat er een goede verhouding moest zijn tussen alle delen en het geheel. Dit was een van de basisvoorwaarden waaraan een architectonisch ontwerp in zijn ogen moest voldoen.

Het brievenboek bevat nog enkele brieven in de jaren zestig die duiden op activiteit als architect. Hij besteedde in deze laatste periode vooral veel tijd aan het beheer van zijn landgoed Emmaus, waarvan veel posten in het rekeningen boek voorkomen. Hij hield zich ook bezig met de negotie. Hij belegde geld in aandelen, informeerde zakenrelaties over handel in luxe producten zoals wijn, cacao, zuidvruchten e.d. Hij maakte daarbij gebruik van de contacten die hij in zijn praktijk van architect ingenieur had opgebouwd. In de laatste jaren van zijn leven leed hij aan een slopende ziekte waardoor hij steeds vaker lang in bed lag. In 1768 overleed hij vrij plotseling in de nacht van 9 op 10 september. Hij was bijna 70 jaar oud, ongehuwd en liet geen testament na. Hij werd op 12 september bijgezet in de niet langer bestaande St. Walburgiskerk te Antwerpen onder de grafsteen van zijn ouders. Hij liet een fraaie

buitenplaats na aan de Schelde te Hoboken. Een deel van zijn inboedel werd op 3 oktober en de volgende dagen verkocht. Schilderijen en andere werken, gereedschappen, *boetseersels* en tekeningen van hem en zijn vader werden verkocht op 17 oktober en de er opvolgende dagen. Een deel van de *modellen* werd gekocht door de Koninklijke Academie en andere zijn gekocht door Engelbert Baets, neef, leerling en mede erfgenaam, die hem al sinds enkele jaren als architect was opgevolgd voor grote bouwprojecten.²⁹ Vermoedelijk heeft Van Bourscheit bij grote opdrachten, die hij door zijn gezondheidstoestand niet meer kon accepteren, toch zijn leerling en neef als zijn opvolger aanbevolen.

Over de persoonlijkheid van Van Bourscheit is niet veel meer bekend dan uit zijn correspondentie en privé-uitgaven is op te maken. Hij komt over als een sociaal bewogen, broer en werkgever. Hij zorgde goed voor de families die op zijn landgoed Emmaus woonden. Hij schonk ieder jaar een bedrag voor de armen van Hoboken. Hij ontfermde zich over zijn twee neven Engelbert en Francis Baets, zonen van een arme pruikenmaker. Hij onderwees ze in de beeldhouwkunst en de architectuur. Hij leefde

Beurszak voor het type pruik brigadier genaamd. Uit: de Encyclopédie van Diderot en d'Alembert

als een *heer van staet*, een belangrijk man. Zo ging hij ook gekleed. We beschikken helaas niet over een geschilderd of gebeeldhouwd portret. Maar zijn jaarlijkse privé uitgaven laten in ieder geval zien dat hij zeer *up to date* gekleed ging.³⁰ Hij besteedde jaarlijks een flink bedrag aan kleding en accessoires. Hij droeg een pruik van het type

29 J. van der Sanden, op. cit. deel III, 426

30 Met dank aan drs. Irene Groeneveld, die de uitgaven van Van Bourscheit in de context van haar specialisme voor mij heeft becommentarieerd

Brigadier die hij regelmatig liet bijwerken. De staart werd in de nek bijeengebonden met een lintstrik en werd bijeengehouden in een zwart zijden beurs. Dit was een speciaal voor dat doel vervaardigd zakje.

Hij droeg zijden kousen, leren schoenen. Hij droeg een rok (jas), kamizool (lang vest), een kuitbroek. Hij had hemden met batisten manchetten en een jabot langs de split bij de hals. De stoffen die hij inkocht waren redelijk kostbaar. Maar hij bestelde bijvoorbeeld geen kanten manchetten zoals de zeer rijken wel deden. In 1745 liet hij een jas maken met een fluwelen kraag. Dit was op dat moment erg in de mode in Engeland en bewijst

Portret van een heer
door Watteau

wat al eerder werd gezegd, hij volgde de laatste mode. Hij liet luxe voorwerpen maken zoals een gouden horloge en een ring door een zekere seigneur Cottini. Hij gaf geld uit aan het repareren van een degen en de draagband om deze te bevestigen. Ook dit wijst op een zekere welstand. Hij schafte zilveren sporen aan en een jagerstas. Hij reed dus paard en mogelijk beoefende hij de jacht wat in die periode gold als een privilege. Wat kleding betreft identificeerde hij zich met zijn betere opdrachtgevers.

De perioden dat hij ziek was, betaalde hij voor dokters visites, medicamenten en af en toe voor een aderlating. Hij stond graag op goede voet met zijn opdrachtgevers, leveranciers en contactpersonen. Dikwijls informeerde hij wellevend naar de familie van degene aan wie de brief is gericht en sprak hij het vertrouwen in god uit bij ziekte of als iemand was overleden alvorens een zakelijke kwestie aan de orde te stellen. Tot 1746 schijnt hij redelijk gezondheid te zijn geweest. Hij had al een lange werkzame periode achter de rug van ruim dertig jaar. De opdrachten voor zijn meesterwerken had hij grotendeels binnen. Wat hij op het gebied van de architectuur te bieden had, realiseerde hij in de projecten waaraan hij nog tot aan zijn dood werkte.